

У овом раду говорим о мисионарској интелигенцији у постмилошевићевској Србији. Пошто одредим сам појам мисионарске интелигенције и опишем идеологију коју је домаћа мисионарска интелигенција створила, изнећу и своје мишљење о тој појави.

Најпре, шта је мисионарска интелигенција? Сам појам интелигенције подразумева различитост ове групе и остатка друштва. Та различитост, по правилу, значи већу образованост припадника те групе (културне и научне елите), већу заокупљеност јавним добром, па и боље разумевање јавног интереса од "обичног човека". Приврженост општим ("вишим") вредностима такође подразумева и жељу да се што више осталих људи из заједнице у њих упуту, да се неко знање или веровање учини општим добром свих чланова друштва. Тако интелигенција, поготово у неразвијенијим друштвима, често развија просветитељске склоности, настојање да се обичан свет упозна са знањима или вредностима које дели и сама интелигенција.

Проблем, међутим, настаје онда када заједница пружа отпор усвајању вредности које заступа интелигенција (или један њен део). То је најчешће случај када су у питању за заједницу важне вредности, основна веровања која чине идентитет заједнице. Религија је, рецимо, такав скуп веровања, односно вредности. Стране просветитеље ("цивилизаторе", мисионаре) тај отпор не изненађује, будући да о домородачком становништву ионако немају превисоко мишљење ("то су ипак само дивљаци"). Зато странци на отпор одговарају додатним стрпљењем и напорима које улажу у ширење својих вредности. Међутим, понеке домаће просветитеље, који своје саплемнике зарад њих самих желе да "просветле", "модернизују", "уведу у цивилизовани свет", тај отпор често уме сасвим да разгневи. Они искрено желе добро својој околини, јер хоће да са својом заједницом поделе најбоље вредности. Зато са неразумевањем гледају на свако одбијање у заједници да се прихвате њихове вредности. Тада често умеју сасвим да се наљуте и да стану ирационално да се понашају. Рецимо, почињу да грде саплеменике и да све горљивије и нервозније заступају своје идеје. А како свака горљивост или нервоза воде у претеривање и грубости, то се нове вредности заједници почињу приказивати у све лошијем светлу. Тако отпор околине домаћим мисионарима – јер они су се стварно претворили у мисионаре у сопственој земљи, пошто неки други град или земљу доживљавају као свој духовни завичај, док поднебље у ком живе осећају као туђину (Вукадиновић, 2001:59-60) – дакле, отпор све више расте, а тиме, повратно, и

мисионарска горљивост и раздраженост.

На крају, домаћи мисионари се пречесто морају суочити са потпуним одбијањем заједнице. Када се то деси, они доживљавају врсту личног удара, слома. Почињу да верују како заправо са њиховим саплеменицима нешто није у реду, да је читава заједница на неки начин дефектна. Огорчени су на околину, презиру је, и на крају замрзе читаву заједницу. Живот завршавају сталним, заморним и сасвим неплодним ружењем људи из свог народа (краја, града...), или чак отвореним призивањем окупације "цивилизованих странаца". А ако се та окупација догоди, и пружи ли им се прилика да узму учешће у власти, нажалост нико ауторитарније и окрутније не управља заједницом од њих самих, нико није "врелији" у насиљу, наметању, забранама, прогонима, искључивости...

* * *

Симптоме оваквог мисионарства у постмилошевићевској Србији мислим да можемо наћи у делу интелигенције тренутно усредсређеном око листова "Данас", "Република" и "Хелсиншка повеља". Тај део интелигенције није превелик, али је поприлично утицајан, нарочито међу медијском, културном па и политичком (под)елитом. Колумне које пишу припадници ове групације (рецимо: свакодневни редакцијски уводник у "Данасу", уводници Ивана Торова у "Политици", Гордане Логар или Наташе Одаловић такође у "Данасу", Драгоша Ивановића или Небојше Попова у "Републици", Теофила Панчића у "Времену", Соње Бисерко у "Хелсиншкој повељи"...) често имају типичну идеолошку функцију. Они обичне читаоце који, након револуције и суштинске промене националне политичке стратегије, немају још "до краја изоштрен политички став" (тј. несигурни су у томе шта јесте а шта није исправно) желе да упознају са "линијом" у вези са неким питањем, критикују и "демаскирају" поједине "неприхватљиве" појаве и позивају надлежне да исправе "неправилности". Наравно да не постоји некадашња Партија која диктира линију, али ту су сада, са истом функцијом, поједине невладине организације за људска права или институти за демократију и транзицију из Вашингтона или Брисела. Они, преко својих годишњих програма финансирања овдашњих медија, НГО, синдиката итд. одређују приоритете које се кроз разне кампање намећу домаћој јавности: суочавање са српским злочинима у Хрватској, Босни и на Косову, изградња Србије као мултиетничке и мултикултурне државе, борба против тероризма (разуме се – антиамеричким), Роми, хомосексуалци, деца са посебним потребама, хуманизација питања паса и мачака луталица итд. (Ђурковић, 2002). Ипак, идеолошки речник је често готово истоветан као пре двадесет година:

"Иницијативу поново преузимају деструктивне снаге у друштву, остаци бившег режима постају све доминантнији и, наравно, осиионији, дижу главу већ добро познати националисти и расисти, ... преко медија и на све друге начине обнавља се погубни говор мржње, расизма и нетолеранције, ксенофобија поново добија на снази, а више је него алармантно што су данас главни протагонисти новог срљања Србије у амбијент конзервативизма, примитивизма, прекопавања биографија и националног порекла, управо неки истакнути лидери 'најдемократскије власти на свету'" (Иван Торев, "Политика", 14. април 2002, стр. 8).

Ова утицајна фракција наше интелигенције води своје порекло из једне много веће групације прозападне и критичке интелигенције која је, почетком деведесетих година, била искрено згрожена националистичком еуфоријом која је захватила Србију. Национализам је доиста био омамио здрав разум владајуће политичке елите, старије интелигенције, али и обичног света. У атмосфери националистичке залуђености и ратоборности, читава заједница је неумитно срљала у пропаст. И пропаст се, без обзира на упозорења ове шире групације прозападних интелектуалаца – окупљених око тадашњег удружења Београдски круг и око гласила "Борба", "Време", Б92, "Република"... – на крају и догодила. Избили су крвави ратови у Хрватској и Босни, а Србија је доживела светску изопштеност и привредни слом 1992. и 1993. године. Но, иако је национални колапс несумњиво довео до колективног учења најважнијих друштвених група – политичке и културне елите, али и обичног света – мањи део прозападне интелигенције никако није био задовољан брзином тог учења. Чињеница да је национализам у Србији убрзано губио тло под ногама (нарочито после 1995. године), да је Милошевић 1993. и 1997. године практично изгубио изборе и да је Србија у зиму 1996/7. била поприште вероватно највећих и најдужих грађанских демонстрација у историји (види Антонић, 2002б: 165-242), није остављала претеран утисак на "мондијалистичке пасардане" (како су их назвали критичари). Они су и даље понављали мантре о томе како су овдашњи народ и елита непоправљиво заражени национализмом, како народ има управо онакву власт какву заслужује и да је целокупно српско друштво (и народ и елита) суштински дефектно за демократску трансформацију:

"Упорно одолевање макар и започињању процеса трансформације српског друштва може се посматрати не само као институционална блокада (дакле, краткорочан феномен) већ знатно више као ефекат процеса дугог трајања у виду политичке културе која се показује као суштински парохиијална и непартиципативна... Србија ће, сва је прилика, још (не)извесно дуго остати прикована за позицију неадаптираног, односно друштва погрешно прилагођеног стално променљивим условима у својој околини" (Гредељ, 2000: 221-222).

"Изворни потенцијали за демократску транзицију данас су у Србији врло слаби, да не

Пише: Слободан Антонић
среда, 05 фебруар 2003 13:49

кажем посве ограничени... Посматрано на нешто дужи рок, Србија не само да неће бити у стању да проведе демократску транзицију већ ће се морати борити за свој голи опстанак и опстанак саме српске нације... Нема доказа да би се Србија могла скоро укључити у процесе демократске транзиције, па макар то било и са закашњењем од једне деценије..." (Инић, 2000: 50; 58; 61).

Пошто је Србија, дакле, била "демократски инсуфицијентна" заједница, једини начин, по овим друштвеним мислиоцима, да се у њој успостави демократски поредак била је – страна управа!

"Србија не може сама и на аутентичан начин провести демократску транзицију... У Србији би од користи била извјесна *ксенократска* политичка форма друштва и националног стања под којима је могуће најефикасније започети проводити демократску транзицију с битним ослоном на Пакт о стабилности... Стога, ваља очекивати нове ратне авантуре овог режима што може бити врло погодна прилика да међународна заједница пређе из фазе 'сузбијања београдског режима' у фазу његовог директног уклањања са циљем успостављања неке врсте

проте

кторатске

(
хелпинг
ханд

) форме у дирекцији земље" (Инић, 2000:63; сва подвлачења су из изворника; види такође и залагања Соње Бисерко за окупацију Србије наведена у Антонић, 2002б: 274-5).

Овакви текстови су објављивани још у пролеће и лето 2000. године, а већ на јесен исте године та "инсуфицијентна" Србија подигла се и збацила свог самодршца. Али, уместо да се отрезни, умери и призна демократске потенцијале српском друштву, овај део наше културне елите наставио је са оптужбама на рачун народа и остатка елите, оптужбама које су често биле сасвим неправедне и неистините. Тако смо добили "мисионарску интелигенцију", групацију која себе схвата као својеврсне мисионаре Атлантског света и његових вредности у Србији.

Рецимо, приликом доделе награде *Press media Pioneer* Међународног новинског института "Данасу", представник "Данаса" Радомир Личина изјавио је како новинари овог листа свој посао "сматрају исто толико мисијом колико и новинарским послром" ("Данас", 13. мај 2002, стр. 3). Тако смо изнова добили новинаре који никако нису само новинари већ и нешто више од тога – можда опет некакви "друштвено-политички

радници"? Само што је сада, ваљда, садржај "друштвено-политичког рада" унеколико другачији. Истина, и даље је остала као приоритет борба против великосрпског национализма, конзервативизма, традиционализма (Цркве и Академије), монархизма, равногорства, малограђанског морала, нецелисходног легализма итсл. Једино је либерализам (тј. "анархолиберализам") престао бити мета директне критике. Али, он још није постао сам по себи позитивна вредност. Уз њега се обавезно напомиње да је на тлу Србије "истински" либерализам могућ једино као – антинационализам.

Основна идеолошка матрица оваквог мисионарства сасвим је једноставна и састоји се од пет тачака:

1. Народ у Србији је, у суштини, примитиван, антимодеран и неевропски.

"Када видиш оне људе на Зеленом венцу, а ја свако вече тамо пролазим, то је за мене слика ове земље сада. Долази аутобус из правца Новог Београда, скреће из Бранкове у Југ Богданову и оставља ту путнике који су дошли с Новог Београда. Ту стоје десетине и десетине људи, бакица, старијег света, свих могућих структура, радника, службеника, поштене интелигенције. Они чекају да уђу у аутобус. Не на терминалу за своју линију него ту, не би ли некога зајebали, не би ли сели, не би ли доскочили систему. То је човек који каже – ја сам крпа, ја сад идем, ја ћу да уђем у усрани аутобус, да седнем на своје усрано седиште, јебе ми се за све, то сам ја и живим у говнима и тако ћу и да се понашам и ко ми шта може, идемо тако и терамо до краја света. Мене то на то подсећа. То је та Србија, та зарозана Србија и Србија тих звукова и тих мириса који те из паракиоска салећу и свега тога" (Теофил Панчић, у емисији "Пешчаник", 27. март 2002; б92.нет).

2. Такав, примитиван народ колективно је болестан од национализма.

"Никада овде до сада, да не кажем патетично 'у историји', ни једна религија, идеологија или утопија није попримила такве размере и оставила тако дубоке трагове као етнички национализам. Зачео се као морални поремећај, а завршава се као менталитет, као национално обољење. Није мање опасан од када је скинуо маскирну униформу, обукао цивилно одело и полагао се вратио у неке партије, многе институције и безмало све медије" (Мирко Тепавац, "Република", 1-15. децембар 2002, стр. 4).

У данашњој Србији постоји "организована кампања мржње против свега несрпског и свега различитог... праћена испадима ксенофобије и антисемитизма" (Соња Бисерко, "Хелсиншка повеља", јануар 2002, стр. 1). "Преовлађује схватање да је Милошевић крив не зато што је наредио убијање НЕСРБА, него зато што их није побио ДОВОЉНО" (Гордана Перуновић Фијат, "Хелсиншка повеља", фебруар 2001, стр. 14; подвлачења и начини подвлачења су ауторкини).

3. Као што је овдашњи народ колективно болестан од национализма тако и његова елита
а *ниј*
е *н*
ишта
мање
оболела
од
национализма

"Како злочин постаје све очигледнији и како су докази све доступнији, србијанско друштво, или да будем прецизнија, његова елита, све организованије чини напор да се злочин не само релативизује већ и деетнификује. Начин на који се та нова Истина пласира – нарочито преко тзв. независних медија као што су Б92 или 'Време' – једнако је тоталитарна као и национализам који је својевремено покренуо ратну машинерију. Тоталитарни начин мишљења је, нажалост, у србијанском друштву сада главна опструкција демократизацији друштва, што се најбоље види кроз интерпретацију блиске прошлости" (Соња Бисерко у "Фералу", пренето у "Времену", 1. август 2002, стр. 14).

"Идеологија коју је устоличио претходни режим служила је да се оправдају ратни походи, а ретки критички тонови нису могли да нашкоде тамо где је сила била у акцији. Идеологија данас, без раније силе као ослонца, покушава да се устоличи као вредност, да прекрије цео јавни живот, с јасним циљем да се оправда претходна сила и ратни походи. Зато се исти критички глас покушава да најдиректније утуче, и то много гласније него у претходном режиму" (Оливера Милосављевић, "Република", 1-15. децембар 2002, стр. 13).

4. Постоје два лека за националистичку оболелост српског друштва. Један је да се до краја
доведе
"

*природна
дезинтеграција
СРЈ
"...*

"Инсистирајући на очувању *де факто* непостојеће државе СРЈ, Европска унија у суштини подржава оне снаге које су довеле до распада СФРЈ и рата и које су активно учествовале у њему. Овако пристрасно понашање ЕУ у супротности је са циљевима који подразумевају пацификацију и стабилизацију региона. Процес дезинтеграције СРЈ не може се зауставити јер је то логика доминантног процеса распада СФРЈ и свако насилно заустављање и поништавање права на самоопредељење (у овом случају Црне Горе) поново може довести до имплозије и даљег урушавања региона до границе непоправљивости. Одржавањем СРЈ објективно се подржава концепт Велике Србије" (Изјава Одбора за нову регионалну сарадњу, чланови из Србије: Латинка Перовић, Соња Бисерко, Олга Поповић-Обрадовић и Обрад Савић, поводом решавања питања државног статуса Црне Горе, "Данас", 13. март 2002, стр. 6).

*5. ... Други лек за српски национализам су одлучне репресивне мере: забрана књига, за
брана
јавног
деловања
,
изрицање
затворских
казни
и
,
уопште
,
докидање
"
антицивилизацијског
плурализма
".*

"Ако Карацићеви све бројнији пријатељи могу да штампају његову књигу у сред Београда, Коштуница Ђинђић и Лабус могу да пакују кофере и купују карте у једном правцу... Ако су они који држе полуге власти у Београду заиста уверени да после петог октобра није требало забранити ниједну партију, ако су сигурни да из политичког живота није требало на одређено време уклонити неке личности и присталице неких

идеологија – неће имати право да се изненаде ако им ускоро за народног посланика буде изабран Караџић или Филарет" (Михал Рамач, "Данас", 25. април 2002, стр. 9)

"Вреди запазити да... после Октобра, по том основу (национализам – напомена А. С.) нико није ни тужен ни суђен, мада су на сцени и оне најгоре варијанте шовинизма, љотићевског и ОБРАЗ-овског типа, расизма и антисемитизма" (Мирко Тепавац, "Република", 1-15. децембар 2002, стр. 4; начин писања дословно пренесен из изворника).

"Понашање нове власти је веома забрињавајуће. Уместо да забрани Образ и сличне организације, она их срамежљиво и лицемерно грди. Уместо да виновнике похапси и стрпа у Падинску скелу као јасну опомену, ми и даље слушамо позиве на толеранцију и тек покоји прекор, јер ми смо, забога, мултиетничка и мултиконфесионална и изнад свега демократска заједница. Као, на пример, Данска!" (Јасна Богојевић, "Данас", 3. јануар 2003, стр. 9).

"У нас већ годинама доминира једна необична врста плурализма... Постоји обимна литература, а и медији су врло активни у одбрани и наметању, примерице, идеја и идеологије Димитрија Љотића, Равногорског покрета, Милана Недића и Александра Ранковића... Такав кошмар је супротан цивилизацијском и демократском поимању плурализма" (Небојша Попов, "Република", 1-15. децембар 2002, стр. 13).

* * *

Неколико је погрешних, па и опасних црта у идеологији наше мисионарске интелигенције. Прва таква црта је *догматизам*. Ако неко одбија да тачке свога веровања повремено усклађује са искуством и онда када је јасно да стварност не иде у прилог тим тачкама, онда је на делу типичан догматизам. Рецимо, тврдокорно одбијање да се признају демократски потенцијали српском друштву, након демократске револуције од 5. октобра претвара се у комично тврђење како се тада заправо ништа суштински није догодило, и да је све остало исто – пре свега доминација ксенофобије и великосрпског национализма у политици, култури и науци, само сада са другим актерима (уместо Милошевића – Коштуница?). Из овог догматизма (или, како би се то српски рекло – задртости) природно произлазе и неке друге рђаве црте идеологије. Једна од њих је и нетрпељивост према критици па и сваком супротном мишљењу, ма колико оно образложено било. "Добар део наше демократске и интелектуалне (квази)елите", добро

учава Мирјана Васовић ("Време", 21. новембар 2002, стр. 76-7), "карактерише ригидност (политичког) мишљења, тј. догматска мисао која, у свом крајњем исходу, све оне који се чак и најмање разликују у ставовима и уверењима политички сатанизује, а расправу о идејама замењује жигосањем и дисквалификацијом људи".

Друга црта ове идеологије јесте *сазнајни ексклузивизам*. Он подразумева епистемолошко повлашћен положај њених заступника који га чини недоступним за аргументисање. Марксизам је био таква идеологија. Његова посебна сазнајна моћ наводно је долазила од разумевања значаја класне борбе и поистовећивања са интересима пролетаријата. Стога је свака критика марксизма лако могла бити одбачена тврдњом да она само показује непролетерску класну позицију критичара, те је онда по дефиницији неприхватљива. Исто је и са идеологијом наше мисионарске интелигенције. Она тврди да је национализам тако дубоко ушао у све поре српског друштва да су њиме сви заражени – осим њих самих. А ако се, рецимо, супротставите тврдњи да у Србији, након 5. октобра, национализма има једнако много као и за време Милошевића (или чак и више!), тиме, заправо, само показујете да и ви припадате кругу заражених људи. И као што се марксизам градио имуним на сваку критику унапред дисквалификујући све сазнајне позиције осим своје, тако су и антинационалистички мисионари постали имуни на критику јер су сва друга становишта квалификовали као

пер

де

фи

нитионем

националистичка. Тако, и када одлучно одбаците идеологију српског национализма, то вам не може бити довољно за ненационалистичку легитимност. Јер, уколико чак и најмање одбијете опис српског друштва који дају мисионари и још, не дај боже, поменете елементарни патриотизам, ево вас у групи "умерених националиста". А познато је да је "умерени националиста" умерен само утолико што не бије", како је то лепо објаснио Теофил Панчић у чланку са више него карактеристичним називом: "О екстремној умерености" (!) ("Време", 24. октобар 2002, стр. 29).

Трећа црта "антинационалистичке идеологије" јесте *речник нетрпељивости*. Потпуно је разумљиво да ако имате изражен осећај мисије, осећај да спасавате целу нацију, да онда себи дајете за право да "зло називате његовим правим именом". Тако, приликом "именовања зла", просечан/обичан грађанин Србије постаје "себични сјebани скот из Тихе Већине" (Теофил Панчић, "Време", 28. новембар 2002, стр. 32), председник државе постаје "нацош" и "блесави политичар као Коштуница" (прво име користи Миодраг Станисављевић, "Република", 1-15. новембар 2002, стр. 48, а друго Стеван Дедијер, "Република", 16-31. децембар 2002, стр. 16), академици САНУ и професори универзитета постају "дртине", "малоумни заговорници антидемократске идеологије, национализма и шовинизма", "крвожедни академици", "ментално ретардирани историчари", "национални радници на кољачком задатку" (први израз припада Панчићу,

"Хелсиншка повеља", октобар 2002, стр. 2, други израз Стевану Дедијеру, наведени чланак, стр. 14, а остали изрази Петру Луковићу, "Хелсиншка повеља", новембар 2002, стр. 38), и томе слично. Тешке речи које од других чују наши мисионари – поготово оне на њихов рачун – одмах ће бити проглашене "говором мржње" и најоштрије осуђене. Али, ако им скренете пажњу да и сами користе речник недостојан цивилизованог општења (види добру анализу у Васовић, 2002), или ћете добити одговор да је реч о "оправданом гневу", "младалачкој разбарушености", односно "пунокрвној ангажованости" или ћете и сами бити засути најневероватнијим увредама (види Панчићево "полемисање" са Мирјаном Васовић, "Време", 28. новембар 2002, стр. 77).

И четврта опасна црта мисионарске идеологије јесте стално *апеловање за повећање репресије*

. Видели смо шта се све у том погледу захтева. Међутим, готово сви такви захтеви могу се оценити као суштински антилиберални и антидемократски. Рецимо, Рамачев захтев за забрану Караџићеве књиге (комедија

Ситовација

) подразумева да се дело забрањује не због његовог садржаја већ због његовог писца. Либерал, међутим, зна да се исправно и неисправно, истинито и неистинито, не тиче личности већ конкретног дела. Такође, Тепавчев и Богојевићкин захтев за суђење припадницима Образа због национализма, односно захтев за забрану ове организације, подразумева да се може судити некоме само зато што је заговарао националистичке идеје, односно да се неко удружење може забранити само зато што је националистичко. Међутим, све дотле док чланови Образа не почине неко криминално дело и то се насиље не докаже у редовном судском поступку, не може бити говора ни о каквом кажњавању или забрани. У противном, опет бисмо на друштвеној позорници имали "вербални деликт" – санкционисање људи због мишљења и говорења. Такође је потпуно антилибералан и захтев Гордане Логар, изнесен у њеном коментару у "Данасу" (22. април 2002, стр. 7), да младићи и девојке из Образа морају, пре него што облепе град својим огласима, да од власти затраже дозволу. Ако се то не захтева ни од којег другог удружења (странака или НГО), како се онда тако нешто може тражити баш од ове дружине, ма колико да нам се њихов национализам не допада, а да у питању не буду чиста самовоља и дискриминација? Коначно, изузетно је опасна и потпуно антилиберална подела Небојше Попова на "привидни – антицивилизацијски и антидемократски – плурализам" и "стварни – демократски и цивилизовани – плурализам" (наведени чланак, стр. 14). Плурализам је плурализам, неке идеје нам се могу више допадати, а неке мање, али је чиста идеолошка смицалица тврдња да постоји некакав стварни плурализам који, случајно, укључује баш нама блиске идеје, док су сва остала становишта, са нама несимпатичним идејама, "привидан плурализам", дакле лажан и сувишан плурализам којег се, ваљда, што пре треба некако ратосиљати. Поготово је такву поделу лицемерно и опасно направити на трибини о плурализму (одржаној 23. новембра 2002) коју сте организовали тако да сте на њу позвали искључиво – своје идејне и политичке истомишљенике! (учесници су били: Небојша Попов, Лазар Стојановић, Мирко Ђорђевић, Филип Давид, Оливера Милосављевић, Верица Бараћ и, као домаћин, управник Народног позоришта Љубивоје Тадић).

Коначно, ваља упозорити да учинак деловања мисионарских идеолога на цело друштво може бити сасвим супротан од њихових намера. Фиксација на неку ствар, чак и ако се иза ње крију најбоље намере, увек ће донети више штете него користи, поготово самој ствари. Одржавање хигијене је добро, али ако се опсесивно баците на чишћење свега и свачега у вашој околини, резултат ће бити двоструко поразан. Прво, нећете имати времена ни снаге за било шта друго јер ћете се претворити у роба хигијене. И друго, ваше опсесивно понашање компромитоваће саму идеју хигијене и дати аргуменете заговорницима пребивања у прљавштини. Исто је и са национализмом, односно антинационализмом. Национализам јесте зло, против којег се треба борити. Али, фиксација на национализам, проналажење национализма и тамо где га нема, прављење од националистичког комарца магарца и уопште опсесија антинационалистичким егзорцизмом могу да заврше само или као једна друштвена екстраваганција која изазива подсмех већине у друштву, или – дође ли се на власт – као још једно догматско тиранисање друштва у име (фикс)идеје. У оба случаја, уместо да се све демократске и проевропске снаге удруже на мукотрпном послу коначне модернизације Србије (види шире образложење у: Антонић, 2002а), нетрпељивости, свађе и кошкања међу демократским снагама однеће целокупну друштвену енергију и учинити да модернизацијски подухват у Србији и овога пута доживи крах. А онда, више ништа неће стајати на путу стварној експлозији национализма у Србији и још једном кругу насиља, ратова и пропасти.

Наведени радови:

Антонић, Слободан (2002а): "Модернизација", у Ђорђе Вукадиновић (ур.), *Критички речник*

цивилног

друштва

(у штампи). Београд: ИИЦ НСПМ.

(2002б): *Заробљена земља: Србија за владе Слободана Милошевића*. Београд: Откровење.

Ђурковић, Миша (2002): "Сумњиве вредности", "Политика", 4. новембар, стр. А6.

Гредељ, Стјепан (2000): "Вредносно утемељење блокиране трансформације српског друштва", у: Младен Лазић (ур.), *Рачји ход: трансформацијски процеси у Србији*, стр. 171-236. Београд: "Филип Вишњић".

Инић, Слободан (2000): "Србија као затворено друштво: инсуфицијенција транзиционих могућности", *Хелсиншке свеске No2: Потенцијал за промене*, стр. 50-71. Београд: Хелсиншки одбор за људска права.

Васовић, Мирјана (2002): "Говор мржње", "Призма", септембар, стр. 15-22.

Вукадиновић, Ђорђе (2001): Излагање на трибини Трећег програма Радио Београда, одржаној 10. и 11. маја 2001. посвећеној теми "Да ли Србија има европску интелигенцију?"; *Трећи програм*, бр. 112, стр. 58-62.